

Promjene u značenju pojma sigurnosti: od sigurnosti radnog mjesta do sigurnosti baziranoj na znanju i zapošljivosti

Sanja Crnković – Pozaić

Konferencija
„Izazovi dugoročnog razvitka Hrvatske u konkurentnom
okružju“

Zagrebačka škola ekonomije i menadžmenta

18. lipnja 2007.

U Europskoj Uniji trenutno počinju debate oko načina prilagođavanja tržišta rada nacionalnih ekonomija globalnom izazovu. Važnost ovog pitanja ogleda se s jedne strane u činjenici da se sve više ljudski potencijal smatra ključem kompetitivne prednosti a s druge strane politika fleksibilizacije stvara osjećaj nesigurnosti kod onih od kojih se očekuje da svoju inventivnost, znanje i volju stave u funkciju razvoja novih proizvoda, inovacija i stvaranja dodane vrijednosti. U tijeku je redefiniranje poima sigurnosti na tržištu rada; da li je moguća borba za opstanak postojećih radnih mjesta kako bi radnici barem neko vrijeme mogli biti financijski i socijalno osigurani ili bi se sigurnost trebala tražiti u činjenici da je radniku lako doći do novog posla? Ova ključna dilema nije lako razrješiva jer empirijska istraživanja ne ukazuju jasno na to u kojoj mjeri se lakoća otpuštanja u zakonskom smislu odražava na veću voljnost poslodavaca da otvaraju nova radna mjesta. Jasno je da jednostavne korelacije tu nema, čime se velikim dijelom i gubi vjerodostojnost argumenata da je rigidno zakonodavstvo zapravo uzrokom nezaposlenosti jer poslodavci žele minimizirati troškove zapošljavanja i otpuštanja.

U našoj se zemlji do sada vrlo malo moglo čuti o fleksigurnosti. Većina ekonomista s podsmjehom dočekuje tu nezgodnu kovanicu koja je dosta teško i razumljiva. Međutim, bez obzira na retoriku, države koje ne rade svjesno na promjeni očekivanja radnika u smislu sigurnosti radnog mjesta, koje ne ulažu u vještine i znanja svoje radne snage i koje nude druge oblike sigurnosti, dolaze u opasnost ne samo od velikog otpora na promjene, nego i nemogućnosti promjena strukture privrede u pravcu stvaranja više razine dodane vrijednosti. Hrvatska se niti na jednoj razini još nije počela ozbiljno baviti pitanjima tržišta rada. U tom

kontekstu je i pisan ovaj osvrt na neke od teza prof. Čičin-Šajna koje se reflektiraju na pitanja tržišta rada.

PRVA TEZA . *S obzirom na sve okolnosti i probleme s kojima se, nakon stjecanja državno-pravne samostalnosti, Hrvatska morala suočiti hrvatska je privreda već ostvarila, a i dalje ostvaruje, u biti, iznenađujuće dobre rezultate. Ergo, neutemeljene su, ne samo, sve katastrofične ocjene već i sva populistička nadmetanja/ licitiranja glede potrebne stope rasta.*

Sa stajališta tržišta rada prva teza je istovremeno i točna i netočna. U dijelosti je točno da velik broj registriranih nezaposlenih nije stvarno nezaposlen te da je stopa nezaposlenosti nerealno visoka. Vidljivi su također i pomaci u zapošljavanju predma je veliki dio gospodarskog rasta ostvaren bez značajnog popratnog rasta zaposlenosti, vrlo slično kao i u zemljama EU gdje je dugi niz godina prisutan vrlo skroman rast zaposlenosti – fenomen tako zvanog jobless growth-a.

Prvo, zašto je teza donekle točna. Prema zadnjoj anketi radne snage u drugoj polovici 2006. godine nezaposlenost je prema metodologiji Međunarodne organizacije rada prvi puta pala na 190 tisuća¹. U tom je razdoblju registrirana nezaposlenost u prosjeku bila 282,687 što daje podatak da je 92 tisuće registriranih osoba ili 32,4% registrirano nezaposlenih zapravo nije nezaposleno. Žene imaju najveću razliku u nezaposlenosti prema dva izvora: registrirana stopa nezaposlenosti žena je iznosila visokih 20,4% dok je anketna stopa nezaposlenosti 8,1 postotna poena niža na razini od 11.9%.

Nedvosmisleno jest da naši pozitivni zakoni kao i njihova primjena u postupcima institucija koje su nadležne za provedbu zakona omogućavaju da osobe koje nisu nezaposlene i dalje imaju taj status. Evo nekoliko eklatantnih kategorija: poljoprivrednici, korisnici poticaja za poljoprivredu mogu proizvoditi i istovremeno biti nezaposleni, velik je broj osoba s vrlo ograničenom zapošljivošću koji su na evidenciji zbog ostvarivanja prava a da je njihova zapošljivost ili volja za radom vrlo upitna. S druge strane, svi nezaposleni koji rade po ugovoru od djelu često su i dalje na evidenciji zbog sitnih prava kao što je pravo na besplatnu vožnju javnim prijevozom ili zbog uštede na participaciji u okviru zdravstvenog osiguranja. S druge strane, potražnja za radom nije dovoljna da se zaposle i oni koji to žele tako da je vrlo

---

¹ Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj u drugoj polovici 2006.godine. Tablica 10. Državni zavod za statistiku, 9.2.7.2

izgledno da osobe koje nisu zapošljive premda i žele raditi nemaju izbora nego da životare na niskim državnim naknada za nezaposlenosti ili na socijalnoj skrbi.

Dakle, točno je da je registrirana nezaposlenost prenapuhana, ali se ona može shvatiti kao višak ponude rada u formalnom sektoru. Primjer Rumunske je instruktivan. Tamo je stopa nezaposlenosti niža od EU15! U čemu je riječ? Njihova je novčana naknada za slučaj nezaposlenosti tako niska da se nezaposleni uopće ne prijavljuju u javnu evidenciju; istovremeno je siromaštvo iznad 20% i svi koji mogu su primorani raditi. Činjenica da smo makar siromašna država blagostanja rezultira time da u Hrvatskoj postoji financijski razlog za prijavljivanje na evidenciju a u Rumunjskoj i taj razlog ne postoji. Paradoksalno, što je siromaštvo veće, to je stopa nezaposlenosti niža!

Drugo, stopa aktivnosti u Hrvatskoj je izuzetno niska (49,8% ukupno, 56,5% za muškarce i 43,8% za žene. Činjenica da je nešto malo više od pola muškaraca starih od 15 do 64 godine radno aktivno ukazuje na činjenicu da je iskorištenost radnog kontingenta vrlo niska te da postoje velike neiskorištene demografske rezerve. Dakle, premda stalno pada nezaposlenost a zaposlenost vrlo umjereno raste obje pojave postaju jasnije kada se analiza proširi na neaktivnu populaciju. Evo nekoliko eklatantnih primjera skupina neaktivnih radnosposobnih skupina: prosječne godine studiranja prelaze 7 godina, a u tom su vremenu pojedinci dio neaktivne populacije; umirovljenička populacija je relativno mlada ali je naravno neaktivna, populacija invalida rada, civilnih i vojnih i invalida je znajajući dio radnosposobne posebno muške populacije; studenti često rade preko student servisa ali se to ne registrira u statistikama, itd.

Zaključno, premda nezaposlenost pada ogroman broj neaktivnog stanovništva od gotovo 2 milijuna radnosposobnih pojedinaca nadmašuje broj zaposlenih za oko 200 000. U tom smislu je relativno bespredmetno razgovarati o tome da li je stvaran broj nezaposlenih 190 ili 280 tisuća. Ključni je problem u masi radnosposobnih ali neaktivnih pojedinaca.

Valja podsjetiti da to nije samo problem Hrvatske. Zemlje poput Danske svoje manje produktivne zaposlene skrivaju također u velikom kontingentu invalidnih osoba, Mađari imaju sustav subvencioniranja niskokvalificiranih osoba i tako ih zadržavaju u zaposlenosti.

Gore navedeno međutim ne znači da bi Hrvatska trebala prestati s prilagodbom zakona koje definiraju zaposlenost i nezaposlenost. I dalje bi se trebalo stremiti tome da formalni statusi odražavaju stvarne statuse te da se sfera socijalnih davanja odmakne od radnog statusa u što je moguće većoj mjeri.

TREĆA TEZA *Populizam u svim njegovim varijantama glavni je uzročnik očigledne konfuzije i brojnih problema, s kojima se sve teže suočavamo. Populizam degradira građanina- birača na puki objekt političke manipulacije/obmane uz istovremenu duboku kompromitaciju svih političkih stranaka i njihovih vođa. Izazovi koji nam predstoje zahtijevaju promociju građanina-birača na razinu racionalnog i odgovornog subjekta.*

Važnost ove teze za poboljšanje situacije na tržištu rada ne može se dovoljno naglašavati. Nezaposlenost je jedna od glavnih političkih tema u predizbornim razdobljima najviše zbog opetovanih rezultata anketa građana koji ju uporno svrstavaju među probleme najvišeg ranga u državi. No, da li su tu građani objektivni i što misle pod time? Nije samo posljedica jugonostalnije pogled unazad na punu zaposlenost koju smo imali u socijalističkom razdoblju. Sigurnost koju smo tada faktički uživali bila je doduše kratkotrajna i dovela do pada ukupne konkurentnosti ali je također i jedna od vrhuških vrednota koje danas više u tom obliku nisu ostvarive. Uzalud države dobivaju izbore na obećanjima da će pokrenuti gospodarstvo svojim politikama, smanjiti nezaposlenost i podići standard građana. Ključni akter u ostvarenju tih ciljeva nije više država, ona je samo bolji ili lošiji facilitator okruženja u kojem djeluju gospodarski subjekti, radnici i civilni sektor. Država, pogotovo kod nas nije dobar motivator za poduzetničko ponašanje; dapače, ona je i dalje jedna od najvećih prepreka njegovom razvoju. Stoga se i silna izdvajanja za razne mjere politike koje „opravdavaju“ mehanizme prelijevanja vrijednosti iz privatnog sektora gospodarstva u državnu riznicu trebaju staviti pod lupu koja mjeri cost i benefit, efikasnost i efektivnost za krajnje korisnike. Vrlo često se čuje retorika da se svake godine povećavaju izdvajanja za poduzetništvo, zapošljavanje i socijalu a ozbiljnih evaluacije nema pa se može reći da je vjerojatno samo veći iznos sredstava poreznih obveznika transferiran u maglovite svrhe.

U kontraprostoru populizma gdje politika jedri na vedrim i generalnim prikazima ružičastih obećanja koja su garnirana s elementima nacionalnog ponosa i dušebrižja stoji gotovo svima nepoželjan pristup razvoju koji se temelji na kolektivnoj ali naročito individualnoj odgovornosti. U bezglavom bijegu od tog čina, pojedinci su glasni u ocrnjavanju korupcije onih drugih pokrivajući nevješto svoju vlastitu uronjenost u svijet „ja tebi, ti meni“, odnosno princip koji prethodi pravnoj državi, a to je sistem „mi i vi“ koji ne prepoznaje opće dobro. Prepoznavanje osobe a potom i institucionalne odgovornosti preduvjet je za razvoj a njega socijalistički duh koji je i sada prisutan u cijelosti negira. Društveno vlasništvo kojeg više de facto nema još uvijek progovara kroz riječi raznih „stručnjaka“ koji upiru prstom na pretvorbu

i privatizaciju koja po definiciji mora biti kriminalnom jer je ukinula onu svetinju, društveno vlasništvo koje nije imalo titulara i omogućavalo masovnu individualnu neodgovornost. To je vrhunska izdaja profesionalnih kriterija struke koja podilazi populističkim nabojsima iz prošlosti.

Preuzimanje odgovornosti za vlastitu poziciju na tržištu rada je dakle put poduzetnika koji gleda naprijed, koristi prilike koje mu se pružaju, i sam stvara prilike koje nisu odmah prepoznatljive. Takav je čin hrabar ali vodi u prostor samoispunjenja koje nije moguće naći u ovisničkom odnosu prema državi ili eksploatatorskim radnim odnosima koji su na žalost kod nas česti. Kakvu bi političku retoriku i politiku trebala voditi stranka da potakne poduzetnički duh i odgovornost? Paradoksalno je to upravo ona politička opcija koja će odabrati da se ne upliće u gospodarstvo nego koja će prvo dovesti u red svoje institucije, a akterima na raznim tržištima omogućiti transparentno, jednostavno, sigurno i stabilno okruženje u kojem se može odvijati utakmica u kojoj za državu nema mjesta.

ČETVRTA TEZA *Demografski deficit je najvažniji, najteži i najdalekosežniji strukturni problem Hrvatske.*

Pokušati ću objasniti zašto se najmanje slažem s ovom tezom. Prvo, prijetnja izumiranja nacije ima strašan naboj koji ima jaku manipulativnu dimenziju. Tu demografi imaju posebnu odgovornost da dobro objasne činjenice. One doista nisu sjajne, tj. od popisa 2001. više ljudi umire nego što se rađa a rast stanovništva se ostvaruje uglavnom kroz pozitivnu migracijsku bilancu Hrvatske s njenim tradicionalnim područjima imigracije. Ipak, istraživanja pokazuju da bi žene u idealnim uvjetima željele imati troje djece. To bi osiguralo demografsku zamjenu a ostvarivo je mjerama demografske politike. Ona se do sada uglavnom svodila na razne financijske i statusne povlastice za žene (u novije vrijeme na roditelje) ali bez vidnog učinka osim što se povećao broj djece kod obitelji koje su ionako bile sklone nekontroliranju vlastite plodnosti. Na nesreću donositelja politika, uspješna demografska politika jedna je od najkompleksnijih jer je nužno djelovati na više područja istovremeno u smislu integriranih i međusobno podupirućih politika. Odluka o rađanju samo je prividno vezana za trenutni financijski status roditelja. Puno je važnije očekivanje o financijskom stanju u budućnosti. Kako je dijete najdugoročnija investicija u opće dobro, politika kojom bi se trebalo sugerirati obiteljima da se odluče za taj korak mora realno osvjetljavati bolju budućnost a ne sadašnjost u vidu jeftinih pelena. Dostupnost stambenog prostora, dječjih vrtića, poslova sa kraćim od punog radnog vremena, razvoj civilnog sektora i jačanje lokalne zajednice, besplatno

obrazovanje za žene koje zbog djece ostaju kod kuće, sve su moguće mjere politike koje se moraju osmisliti i sustavno provoditi kako bi ih pojedinci prepoznali i na njih se oslonili.

Drugo, razvoj bez adekvatnog rasta zaposlenosti uz ovoliku neaktivnu populaciju govore o našoj nemogućnosti da nešto ponudimo mladim generacijama. Kada bi se nekim čudom fertilitet naglo povećao, kolika bi bila nezaposlenost, brain drain, i naš tradicionalno obilan doprinos drugim svjetskim privredama ljudstvom? Tu smo zaista bok uz bok sa nekadašnjom Irskom. Međutim, Hrvatska kao otvorena mala zemlja u kojoj je ugodno živjeti i stvarati i koja pruža gostoprimstvo svima a pogotovo onima koji s nama dijele našu viziju Hrvatske što god ona bila, je zemlja koju ne bi trebala brinuti narodnost ili etnička pripadnost njenih građana.

Treće, pritisak na prokreaciju velikim se dijelom odražava na status žene u društvu. Ako je pitanje izumiranje nacije stavljeno na dušu žena tada je mali korak do toga da fertilitet postane pitanje nacionalne sigurnosti pa prema tome nadilazi odluku pojedinca. Nije potrebno dalje eksplicirati na posljedicama ovakvog scenarija.

PETA TEZA *Nezaposlenost je samo prividno važan i težak problem_u Hrvatskoj.*

Znatno teži, složeniji i urgentniji jesu problemi sve izrazitije oskudice radno sposobne i adekvatno kvalificirane radne snage.

Ova se teza može potvrditi primjerom djelatnosti građevinarstva koje je izgradnjom brzih cesta doživjela veliki boom. Kako je struktura nezaposlenih upravo takva da bi se naizgled moglo lako doći do sve potrebne nekvalificirane ili polukvalificirane radne snage činjenica je da je iz mnogih razloga došlo do izrazitog viška potražnje nad ponudom takve vrste radne snage. Do nedavno je u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje bilo mnogo osoba bez zanimanja, što znači da su završili samo osnovnu školu ili niže. Kada su bili pozivani na rad u građevinarstvu pokazalo se da mnogi nisu sposobni za rad zbog starosti ili fizičkih ili psihičkih nedostataka, da nisu prihvaćali ponuđene poslove zbog viših očekivanih primanja posebno ako su radili na crno. Većina, zbog dugotrajne nezaposlenosti i ostalih čimbenika također nisu imali osnovne vještine čak i za polukvalificirane poslove. Za druga zanimanja, pogotovo ona visokokvalificirana također postoje viškovi potražnje koje nije lako riješiti u kratkom roku jer je ključ između ostalog i u obrazovnom sustavu. S obzirom da je sustav za cijeloživotno učenje kod nas neizgrađen, većina osoba koje dolaze na tržište rada dolaze iz formalnog sustava obrazovanja a ono se kao u većini zemalja vrlo sporo mijenja. Stoga će

svaka veća potražnja koja se javi na tržištu otvoriti veliku potrebu za ulaganjem u prekvalifikacije i dokvalifikacije a upravo takvih sredstava je u Hrvatskoj bilo jako malo. Stoga je pitanje fleksibilnog obrazovnog sustava neophodno riješiti u kratkom roku a do tada liberalizirati imigraciju u ključnim deficitarnim zanimanjima kako ponuda rada ne bi postala ograničenje za gospodarski rast.

OSMA TEZA *Hrvatskoj treba jedan novi široki društveni sporazum.. Temeljni cilj prethodnog nacionalnog konsenzusa – državno-pravno osamostaljenje- je ostvaren čime je taj konsenzus konzumiran. Osnovni cilj/zadatak novog nacionalnog sporazuma trebao bi biti osposobljavanje što većeg broja građana za život u kompetitivnom okruženju.*

Ovom se tezom vraćamo na pitanja fleksibilnosti tržišta rada i straha od konkurencije koji je prisutan i realan za mnoge radnike. Nacionalni konsenzus je potrebno ostvariti oko ovih pitanja jer vođenje dugog i iscrpljujućeg sukoba interesa radnika i poslodavaca o pojedinačnim slučajevima možda dovesti do povremene pobjede jednih ili drugih ali

Dugoročno nije u interesu nikoga. Budući da je pitanje fleksibilnosti kompleksno, rasprave i pregovori trebaju biti utemeljeni na empirijski dokazivim argumentima a manje na trenutnim političkim, sindikalnim ili stranačkim interesima. Budući da je Europa trenutno u počecima upravo ovakvih rasprava ključno je da se i Hrvatska uključi sada kada je dostupnost i rješenja i dilema velika.